

ΠΤΥΧΕΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ: πρόσωπα, τόποι, μοτίβα

[2017: 60 χρόνια από τον θάνατο
του κρητικού λογοτέχνη]

Νίκος Μαθιουδάκης

*Διδάκτορας
εφαρμοσμένης γλωσσολογίας
& λογοτεχνικής υφολογίας*

*Επιστημονικός σύμβουλος
Εκδόσεων Καζαντζάκη*

Νίκος Καζαντζάκης

Γέννηση: 18 Φεβρουαρίου 1883

Τόπος: Ηράκλειο Κρήτης

Γεγονότα: Στον απόηχο των προηγούμενων Κρητικών Επαναστάσεων κατά της Τουρκοκρατίας.

- 1889: Έξι χρονών, γνωρίζει τη ζωή της προσφυγιάς, εξαιτίας της επανάστασης του 1889, οπότε η οικογένειά του καταφεύγει στον Πειραιά για έξι μήνες.
- 1897: Δεκατεσσάρων χρονών, με την έκρηξη της τελευταίας κρητικής επανάστασης, η οικογένεια Καζαντζάκη εγκαθίσταται στη Νάξο, όπου παραμένει για δύο περίπου χρόνια.
- 1899: Μετά την αποκατάσταση της ειρήνης, επιστρέφει οριστικά στο Ηράκλειο.

Νίκος Καζαντζάκης

Μυθιστόρημα:

Όφισ και κρίνο	[1906]
Σπασμένες ψυχές	[1910]
Τόντα-Ράμπα	[1931 – γραμμένο στα γαλλικά]
Ο βραχόκηπος	[1939 – γραμμένο στα γαλλικά]
Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά	[1946]
Καπετάν Μιχάλης	[1953]
Ο Χριστός ξανασταυρώνεται	[1954]
Ο τελευταίος πειρασμός	[1955]
Ο φτωχούλης του Θεού	[1955]
Οι αδερφοφάδες	[1963]
Αναφορά στον Γκρέκο	[1961]
Μέγας Αλέξανδρος	[1978]
Στα παλάτια της Κνωσού	[1981]

Νίκος Καζαντζάκης

Μυθιστόρημα:

6 + 1

Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά
Καπετάν Μιχάλης
Ο Χριστός ξανασταυρώνεται
Ο τελευταίος πειρασμός
Ο φτωχούλης του Θεού
Οι αδερφοφάδες

[Αναφορά στον Γκρέκο]

Νίκος Καζαντζάκης

Λογοτεχνική προσέγγιση...

- *Ως προς τα πρόσωπα-χαρακτήρες*
- *Ως προς τους τόπους-μυθιστορηματικοί χώροι*
- *Ως προς τα μοτίβα*

Πρόσωπα

– Χαρακτήρες και ήρωες –

Ερμηνεία:

- το στοιχείο που αποτελεί το ιδιαίτερο και ουσιαστικό γνώρισμα ενός ανθρώπου
- τύπος ανθρώπου όπως αυτός περιγράφεται σε ένα λογοτεχνικό έργο

Πρόσωπα

– Χαρακτήρες και ήρωες –

Ο ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ στο έργο του *Ποιητική...*

κάνει λόγο για *πράξη* και *έθος* (ήθος), θέτοντας ουσιαστικά τις δύο πρωταρχικές θεωρήσεις που αναφέρονται στον (λογοτεχνικό) χαρακτήρα, τον οποίο θεωρεί απαραίτητο για την ύπαρξη ενός (λογοτεχνικού) έργου.

Με την *πράξη* :

Θεωρεί πως ο χαρακτήρας είναι υποκείμενο δράσης, ένα ποιητικό αίτιο, που δεν διαθέτει αναγκαστικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά.

Με το *έθος* :

- Θεωρεί πως ο χαρακτήρας είναι μια μορφή ψυχολογική με προσωπικότητα.

Τόπος

– Μυθιστορηματικός χώρος –

Ερμηνεία:

- τοποθεσία
- μια συγκεκριμένη περιοχή

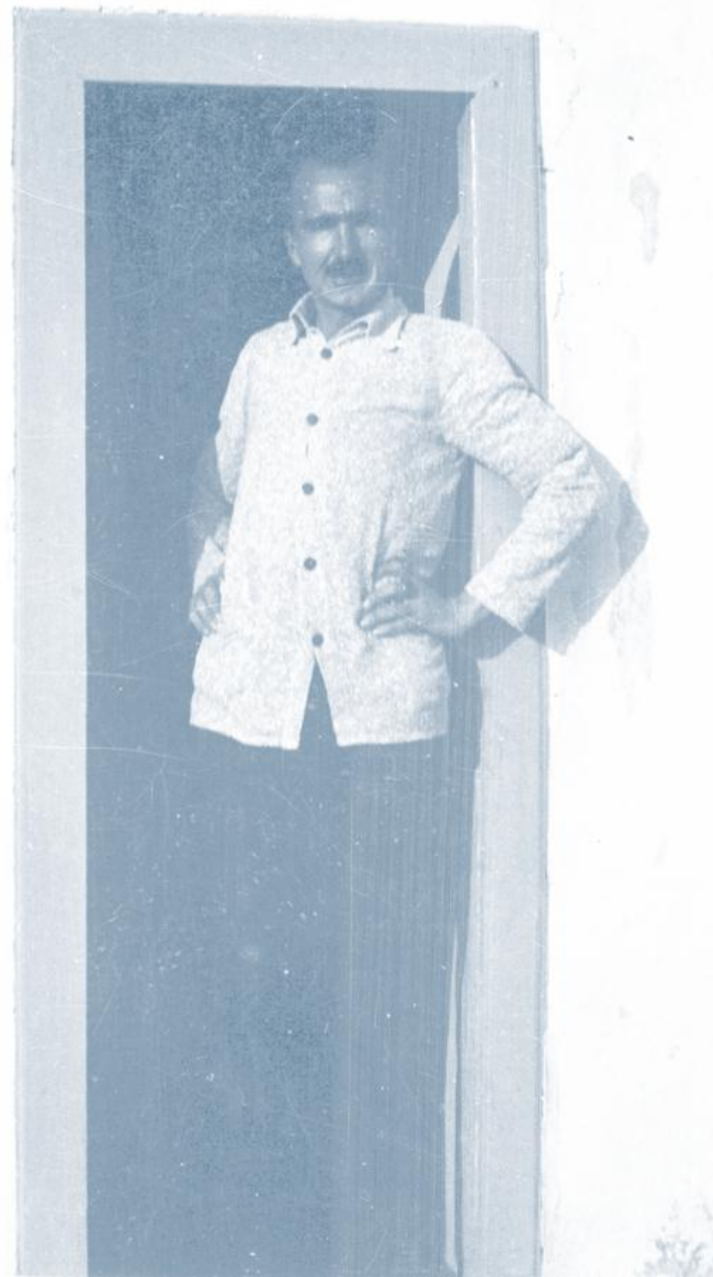

Μοτίβα

– Λογοτεχνικά στοιχεία –

Ερμηνεία:

- θέμα καλλιτεχνικής δημιουργίας που συνήθως επαναλαμβάνεται
- οτιδήποτε επαναλαμβάνεται συχνά

Εισαγωγή

Το βιβλίο *Καπετάν Μιχάλης* συγκαταλέγεται ανάμεσα στα πλέον γνωστά έργα του Νίκου Καζαντζάκη και εκδίδεται μεταπολεμικά ως ύμνος για τον αγώνα, την ανθρωπιά και την ελευθερία, ενώ αποτελεί και αυτό μια από τις αφορμές για τις αλληπάλληλες διώξεις του συγγραφέα τόσο από την Πολιτεία όσο και από την Εκκλησία. Ο *Καπετάν Μιχάλης* ανήκει στα έργα της ωριμότητας του μεγάλου κρητικού συγγραφέα και είναι ένα από τα πιο επιτυχημένα μυθιστορήματά του.

Στο βιβλίο του ο Καζαντζάκης κατόρθωσε να δημιουργήσει ένα λογοτεχνικό Ήρωα ο οποίος παραμένει τραχύς, αρρενωπός, αψεγάδιαστος και ανόθευτος ως πρότυπο του κάθε αγωνιζόμενου ανθρώπου μετά από δεκαετίες· ο Καπετάν Μιχάλης αποτελεί ένα επικό τραγούδι για τον πατέρα του Νίκου Καζαντζάκη και είναι ένας πεζολογικός ύμνος για την Ελευθερία και την Ανθρωπιά· το σύμβολο του αγωνιζόμενου ανθρώπου, είτε είναι Κρητικός είτε από οποιοδήποτε μέρος του κόσμου, προσωποποιείται μυθιστορηματικά στο πρόσωπο ενός αντρικά γενναίου αξόδευτου επαναστάτη –όπως είναι ο πρωταγωνιστής του έργου– επιτυγχάνοντας ακούσια μια υστεροφημική αθανασία· ο μυθιστορηματικός ήρωας του Νίκου Καζαντζάκη αντιπροσωπεύει τον χαρακτηριστικό τύπο του σύγχρονου αγωνιζόμενου ατόμου, που πασχίζει για επιβίωση σωματική και ψυχική, αναφωνώντας με τον δικό του τρόπο «Ελευτερία ή Θάνατος» ή και ακόμα «Ελευτερία και Θάνατος» προκειμένου να ζήσει ελεύθερος, απαλλαγμένος από κάθε μορφή δουλείας και πειρασμού.

Υπόθεση

Η πλοκή του μυθιστορήματος διαδραματίζεται στην Κρήτη και η υπόθεση τοποθετείται στην κρητική επανάσταση του 1889. Κεντρικός ήρωας του βιβλίου είναι ο καπετάν Μιχάλης, ένας άγριος ανυπότακτος πολεμιστής, ένας πραγματικός ασυμβίβαστος Κρητικός, ο οποίος ορκίστηκε να παραμείνει αγέλαστος, αξύριστος και μαυροντυμένος ωσότου να ελευθερωθεί η Κρήτη. Όμως τη στιγμή που συναντά την Εμινέ, τη γυναίκα του Νουρήμπεη, φίλου και αδελφοποιτού του, τον κυριεύει «ένας δαίμονας»: ο πειρασμός δεν αφήνει σε ησυχία τον καπετάν Μιχάλης που, παρά τις προσπάθειές του, δεν καταφέρνει να τη βγάλει από το μυαλό του.

Ήρωες

Πρωταγωνιστές της ιστορίας του Καζαντζάκη είναι ο καπετάν Μιχάλης και ο Νουρήμπεης. Ο **καπετάν Μιχάλης** ως φορέας του Αγώνα δημιουργεί ένα κορυφαίο δίλημμα στο τέλος του έργου: τη στιγμή που η ελπίδα και η σωτηρία χάνονται σχεδόν οριστικά, η επιλογή φανερώνεται ηρωικά πατριωτική: ειρηνική δουλεία ή πολεμική/επαναστατική ελευθερία, ελευθερία ή/και θάνατος· επίσης, παραμένει μια μοναχική μορφή από την πρώτη μέχρι την τελευταία στιγμή, ενώ συνάμα αποτελεί –ίσως– έναν από τους πιο δύσκολους και πιο δυσπρόσιτους λογοτεχνικούς χαρακτήρες του συγγραφέα, εικασία δικαιολογημένη, αφού ο ήρωας αυτός είναι η μυθιστορηματική απεικόνιση του πατέρα του Καζαντζάκη.

Ο **Νουρήμπεης** ως φορέας του Κατακτητή αντιμάχεται στη «διλημματική» συμπεριφορά του αδερφοποιτού του, διεκδικώντας μια ήρεμη κοινωνικά κατάσταση, η οποία βέβαια δεν επιτυγχάνεται σε κανένα σημείο της πλοκής. Η σημασία του μυθιστορήματος βρίσκεται κυρίως στα πρόσωπα και στους στοχασμούς των δύο αυτών ηρώων που λειτουργούν ως ένα αντιθετικό ζεύγος ανθρώπων με έντονα στοιχεία που άλλοτε τους ενώνουν παντοτινά και άλλοτε τους χωρίζουν θανάσιμα.

Η βασική γυναικεία μορφή του έργου είναι η **Εμινέ**, η οποία αναμειγνύεται στον μύθο κυρίως ως σύμβολο άκρατης επιθυμίας και δαιμονικού πειρασμού προκειμένου να αναδείξει κυρίως τις πτυχές του χαρακτήρα και την προσωπικότητα των δύο αντρικών μορφών του μυθιστορήματος.

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις I

Στον ένα πόλο βρίσκεται ο καπετάν Μιχάλης και στον άλλο πόλο βρίσκεται ο Νουρήμπεης: στους δύο χαρακτήρες προσωποποιείται το καλό και το καλό, το δίκαιο και το άδικο, το ηθικό και το ανήθικο και πολλά άλλα αντιθετικά ζεύγη ασαφών εννοιών. Αναπαριστώντας το διπολικό συνεχές που περιγράφει τα στοιχεία των δύο βασικών ηρώων δημιουργείται το παρακάτω σχήμα:

καπετάν Μιχάλης

Κρητικός
Χριστιανός
υποτελής
αγωνιστής
επανάσταση
καλό
αντρεία
υπομονή
ικανότητα
αυθόρμητες πράξεις
λαϊκός ύφος

Νουρήμπεης

Τούρκος
Μουσουλμάνος
αφέντης
κατακτητής
καθεστηκυία τάξη
κακό
δειλία
εκδίκηση
ανικανότητα
σοβαρές πράξεις
λόγιο (;) ύφος

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις II

Από τη μία πλευρά, έχουμε τον καπετάν Μιχάλη, έναν Κρητικό Χριστιανό, που παρά το γεγονός ότι είναι κατά κάποιον τρόπο υποτελής, φανερώνεται ως ένας ξεχωριστός αγωνιστής και επαναστάτης του Καλού, αναδεικνύοντας εξαιρετική αντρεία και ασκητική υπομονή, προβάλλει ιδιαίτερες ικανότητες με τις αυθόρμητες πράξεις του και εκφράζεται με λαϊκό ύφος· από την άλλη πλευρά, έχουμε τον Νουρήμπεη, έναν Τούρκο Μουσουλμάνο, ο οποίος διαφεντεύει το Μεγάλο Κάστρο, κατέχοντας τη θέση του κατακτητή και εκπροσωπώντας την καθεστηκυία τάξη, προβάλλει τη δύναμη του Κακού, αναδεικνύει στοιχεία δειλίας, παραπαίει στα πάθη του για εκδίκηση, αντιμάχεται της ανικανότητάς του με δήθεν σοβαρές πράξεις και εκφράζεται με λόγιο (;) ύφος.

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις III

Ο καπετάν Μιχάλης αποτελεί σύμβολο του αγώνα για το καλό και το δίκαιο ενώ ο Νουρήμπεης είναι το σύμβολο της επικράτησης του κακού και του άδικου· ανάμεσα στους δύο ήρωες υπάρχουν δύο σημαντικά σημεία που κάνει τη μεταξύ τους σχέση τραγική· ο συγγραφέας εντείνει τη διπολικά αντιθετική υφή της σχέσης των δύο αντρών με δύο λογοτεχνικά τεχνάσματα προκειμένου να προβάλλει τις επικές πτυχές του χαρακτήρα τους: από τη μία πλευρά τους ονομάζει “αδερφοποιτούς”, δημιουργώντας μια άρρηκτη σχέση που ενώθηκε με αντρικό αίμα και από την άλλη πλευρά, τοποθετεί το πρόσωπο μιας γυναίκας, επιβάλλοντας ένα είδος πειρασμού που μοναδικό σκοπό έχει την ένταση της κατάστασης ανάμεσα στους δύο ήρωες. Οι αντρική χαρακτήρες του έργου, λοιπόν, παρά τις “αντι-θέσεις” τους, φιλιώνουν εξαιτίας του λόγου τους σε αδερφοποίηση και εχθρεύονται εξαιτίας του πειρασμού τους σε εξωγενή παράγοντα, που προσωποποιείται σε γυναικεία φύση.

Εισαγωγή

Το βιβλίο *Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά* αποτελεί ένα από τα πλέον γνωστά έργα του Νίκου Καζαντζάκη τόσο στο ελλαδικόν χώρο όσο και στο εξωτερικό. Το μυθιστόρημα αυτό είναι το πρώτο που γράφει ο συγγραφέας στα ελληνικά και εκδίδεται μεταπολεμικά ως ύμνος για την φιλία και την ελευθερία. Ο *Ζορμπάς* βρίσκεται ακριβώς στη μέση ανάμεσα στα προγενέστερα –όχι και τόσο επιτυχημένα– και στα επόμενα επιτυχημένα μυθιστορήματα.

Το βιβλίο του Νίκου Καζαντζάκη είναι ίσως το καλύτερο από τη σειρά των μυθιστορημάτων που έγραψε ο συγγραφέας στα μεταπολεμικά χρόνια και συγκαταλέγεται στα 100 Καλύτερα Βιβλία όλων των Εποχών σύμφωνα με την έκθεση που συντάχθηκε το 2002 από τη Νορβηγική Λέσχη του Βιβλίου.

Ο Καζαντζάκης κατόρθωσε να δημιουργήσει μια λογοτεχνική προσωπικότητα η οποία παραμένει αναλλοίωτη και ανόθευτη μετά από αρκετές δεκαετίες· ο Ζορμπάς αποτελεί το σύμβολο του αυθόρμητου ανθρώπου που ζει την κάθε στιγμή επιτυγχάνοντας την υστεροφημική αθανασία· ο μυθιστορηματικός ήρωας του Νίκου Καζαντζάκη αντιπροσωπεύει τον χαρακτηριστικό τύπο Νεοέλληνα, που ενσαρκώνει την ελληνική λαϊκή κουλτούρα και έχει δίκαια συσχετιστεί με τον χαρακτήρα του σύγχρονου Έλληνα, ως Ζορμπάς ο Έλληνας.

Υπόθεση

Στο βιβλίο *Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά* περιγράφεται η γνωριμία και το χρονικό της φιλίας του Καζαντζάκη και του Ζορμπά, καθώς και τα περιστατικά που διαδραματίστηκαν κατά τη συνεργασία των δύο προσώπων όταν οργάνωσαν την επιχείρηση λιγνίτη στην Πραστοβά της Μάνης.

Η πλοκή του μυθιστορήματος διαδραματίζεται στην Κρήτη ενώ αντίστοιχα ο πραγματικός Γιώργης Ζορμπάς μεταμορφώνεται στο μυθοπλαστικό πρόσωπο του Αλέξη Ζορμπά.

Ήρωες

Πρωταγωνιστές της ιστορίας του Καζαντζάκη αποτελούν ο Συγγραφέας και ο Ζορμπάς· ο **Συγγραφέας** ως Αφηγητής σε πρώτο πρόσωπο, δηλαδή ο ίδιος ο Καζαντζάκης. Ο Συγγραφέας και ο **Ζορμπάς** λειτουργούν στην πλοκή του έργου ως alter ego· ως ο άλλος εαυτός ο Ένας του Άλλου. Η σημασία του μυθιστορήματος βρίσκεται στα πρόσωπα και στους στοχασμούς των δύο αυτών ηρώων που λειτουργούν ως αντικατοπτρισμός του ίδιου ανθρώπου.

Οι βασικές γυναικείες μορφές του έργου, η **Μαντάμ Ορτάνς** και η **Χήρα**, αναμειγνύονται στο μύθο κυρίως ως σύμβολα επιθυμίας προκειμένου να αναδείξουν κυρίως τις πτυχές του χαρακτήρα και την προσωπικότητα των δύο αντρικών μορφών του μυθιστορήματος. Μια παρακινδυνευμένη θεωρία μπορεί να στηριζόταν και στη λογοτεχνική εικασία ότι η Μαντάμ Ορτάνς και η Χήρα αποτελούν τη θηλυκή πλευρά των δύο βασικών αντρικών ηρώων.

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις I

Οι χαρακτήρες του μυθιστορήματος αποκαλύπτονται μέσα από το διπολικό συνεχές του ίδιου ανθρώπου: του Καζαντζάκη. Στον ένα πόλο βρίσκεται ο Καζαντζάκης ως Συγγραφέας όπως θα ήθελε να είναι. Στον άλλο πόλο βρίσκεται ο άλλος Καζαντζάκης ως Ζορμπάς όπως αντρώνεται μέσα του: σηκώνει το κεφάλι, προσπαθεί να φτάσει τον Άλλο εαυτό του, να τον ξεπεράσει και να τον λυτρώσει. Ο Ζορμπάς είναι ένας άνθρωπος που αγαπά την πράξη· είναι αδιάβαστος αλλά πλούσιος σε γνώσεις που πηγάζουν από τις εμπειρίες της ζωής. Ο Συγγραφέας είναι ένας άνθρωπος που αγαπά τη θεωρία· είναι διαβασμένος και πλούσιος σε γνώσεις που πηγάζουν από τα βιβλία αλλά παρόλα αυτά μαθητεύει δίπλα στον αδιάβαστο φίλο του.

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις II

Αναπαριστώντας το συνεχές που περιγράφει το αντιθετικό δίπολο των δύο ηρώων δημιουργείται το παρακάτω σχήμα:

Συγγραφέας

θεατής της ζωής
θεωρία
γνώση
πνεύμα
διάνοηση
ασκητική εγκράτεια
σοβαροφάνεια
λόγιος
υψηλό ύφος

Ζορμπάς

πρωταγωνιστής της ζωής
πράξη
πείρα
σώμα
ύλη
ανθρώπινη φιληδονία
αυθορμητισμός
λαϊκός
ταπεινό ύφος

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις III

Από τη μία πλευρά, έχουμε τον Συγγραφέα ως εκπρόσωπο της θεωρίας, της γνώσης του πνεύματος, της διανόησης, που χαρακτηρίζεται από ασκητική εγκράτεια, διακατέχεται από σοβαροφάνεια και εκφράζεται με υψηλό ύφος· από την άλλη πλευρά, έχουμε τον Ζορμπά ως οπαδό της πράξης, της πείρας, του σώματος, της ύλης, που ξεχειλίζει από ανθρώπινη φιληδονία, αντιδρά με αυθορμητισμό και αποτυπώνεται με ταπεινό ύφος.

Ο Συγγραφέας αποτελεί σύμβολο της πνευματικής ύπαρξης και ο Ζορμπάς είναι το σύμβολο της πραγματικής ζωής· μιας ζωής που κυλάει σαν ένα ορμητικό ποτάμι μέσα από τον χαρακτήρα του Ζορμπά· δεν συγκρατείται και δεν εμποδίζεται, δεν ξεκόβεται και δεν περιθωριοποιείται από την καθολική ροή του κόσμου: ο άνθρωπος ζει μία μόνο φορά· ή ζει λουπόν ή δεν ζει!

Εισαγωγή

Το βιβλίο *Οι Αδερφοφάδες* αποτελεί το επιθανάτιο μυθιστόρημα του Καζαντζάκη που ανάμεσα σε όλα τα έργα του, προσεγγίζει το πιο κοντινό στον κόσμο μας, που σπαράζεται από αδελφοκτόνες μάχες, από εμφύλιες αντιμαχίες.

Ο συγγραφέας περιγράφει μυθιστορηματικά τον Εμφύλιο Πόλεμο, που τότε ήταν σε εξέλιξη, διά μέσου δύο έργων του: *Χριστός ξανασταυρώνεται* και *Αδερφοφάδες*: στο πρώτο χωρίς εμφανείς αναφορές, στο δεύτερο με μη κρυπτικά στοιχεία. Σύμφωνα με τον Bien, οι *Αδερφοφάδες* είναι ο *Χριστός ξανασταυρώνεται* με ένα σύγχρονο ένδυμα χωρίς όμως περιττά μυθολογικά φκιασίδα αλλά με ρεαλιστικό προσωπείο: στην προκειμένη περίπτωση έχουμε –πάλι– μια σταύρωση ενός ειρηνοποιού.

Στους *Αδερφοφάδες*, ο Καζαντζάκης κατόρθωσε να περιγράψει με έναν ρεαλιστικότερο τρόπο γραφής ένα πραγματικό γεγονός με σημαντικές τόσο ιστορικές όσο και πολιτικές πτυχές: ο συγγραφέας εκφράζεται πολιτικά καθρεπτίζοντας τις απόψεις και τις θέσεις του πάνω στην τέχνη του. Το θέμα που πραγματεύεται το βιβλίο αποτελεί μια διαχρονική μυθιστορία που δεν απέχει και πολύ από την περιγραφή σύγχρονων δυσμενών ιστορικών γεγονότων ανάμεσα στους λαούς. Γιατί κατά πως φαίνεται με μαθηματική ακρίβεια υπάρχουν οι συνθήκες προκειμένου να ζήσουμε πάλι τέτοιες παρόμοιες σκληρές καταστάσεις... Και τη συγκεκριμένη στιγμή όχι ως ήρωες σε λογοτεχνικό περικείμενο αλλά ως μάρτυρες σε ιστορικό περιβάλλον. Ηθικό δίδαγμα: ο άμεσος παραδειγματισμός από τέτοιες εμφύλιες «περι-στάσεις» και η δυναμική ενίσχυση ανθρωπιστικών συναισθημάτων και φιλειρηνικών διαθέσεων.

Υπόθεση

Στο βιβλίο περιγράφεται ο εμφύλιος σπαραγμός και οι οδυνηρές συνέπειές του, από τις αντιθέσεις και το αλληλοφάγωμα που μαστίζουν τον ελληνικό λαό με αποτέλεσμα αφενός, τη διάσπαση της ενότητας και αφετέρου, την επικράτηση ενός αδελφοκτόνου διχασμού.

Ήρωες

Πρωταγωνιστής της ιστορίας του Καζαντζάκη είναι ο **παπα-Γιάνναρος**, ένας ξεριζωμένος μικρός ήρωας που ξεκινά από το χωριό Άγιος Κωνσταντίνος, ένα μέρος κάπου στη Μαύρη Θάλασσα, και καταλήγει ξενιτεμένος σε ένα πετροβούνι με το όνομα Κάστελος. Ο παπα-Γιάνναρος διακατέχεται από συναισθήματα ομόνιας και αγάπης με βασικό του στόχο τη συμφιλίωση ανάμεσα στα “αδέλφια” που αλληλοφαγώνονται. Αναδεικνύεται ως ένας ιδιότυπος επαναστάτης του λόγου.

Ο δευτεραγωνιστής του έργου είναι ο **καπετάν Δράκος**, μυθιστορηματικά ο γιος του παπα-Γιάνναρου, ένας ανελέητος επαναστάτης με ψυχική δύναμη και πολεμική διάθεση πραγματικού δράκου. Δεν διστάζει να φανερωθεί ως “αυτουργός” –ηθικός ή μη– της δολοφονίας του ίδιου του τού πατέρα.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

Μια ενδιαφέρουσα προσέγγιση σε δύο από τους ήρωες του βιβλίου σημειώνεται από τον Bien, που συνδέει το μυθιστορικό πρόσωπο του καπετάν Δράκου με τον πραγματικό Μάρκο Βαφειάδη και αντίστοιχα, τον Λουκά με τον Νίκο Ζαχαριάδη, υποστηρίζοντας ότι η αντιζηλία των δύο αυτών προσώπων θυμίζει εκείνη των δύο πραγματικών ηγετών του κομμουνιστικού κινήματος το 1948.

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις I

Στον ένα πόλο βρίσκεται ο παπα-Γιάνναρος και στον άλλο ο καπετάν Δράκος: το ενδιάμεσο διάστημα διακατέχεται από τη λογοτεχνική ασάφεια που προσδιορίζουν τον χαρακτήρα και τις σκέψεις των ηρώων. Στο ένα άκρο βρίσκεται ο παπα-Γιάνναρος (πατέρας) και στο άλλο άκρο βρίσκεται ο καπετάν Δράκος (γιος): μια μυθιστοριακή περιγραφή εμφύλιου σπαραγμού μεταφέρεται ως μικροαπεικόνιση σε μια οικογένεια. Ο Πατέρας είναι ένας άνθρωπος που αγαπά την ομόνοια· είναι ένας ειρηνόφιλος άγιος ασκητής με αθώα συναισθήματα. Ο Γιος είναι ένας άνθρωπος που αγαπά τη διχόνοια· είναι πολεμόχαρος απρόβλεπτος αντάρτης με δολοφονικά ένστικτα.

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις II

Αναπαριστώντας το συνεχές που περιγράφει το αντιθετικό δίπολο των δύο βασικών ηρώων δημιουργείται το παρακάτω σχήμα:

παπα-Γιάνναρος

ιερέας
πατέρας
θείος κόσμος
επαναστάτης του λόγου
ήρωας του καλού
πνεύμα
διανόηση
μυθιστορηματικός υπερ-ήρωας
θύμα

καπετάν Δράκος
αρχηγός ανταρτών

γιος
πραγματικός κόσμος
επαναστάτης της δράσης
ήρωας του κακού
σώμα
ύλη
ιστορικός ήρωας
θύτης

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις III

Από τη μία πλευρά, έχουμε τον παπα-Γιάνναρο ως εκπρόσωπο του θείου κόσμου, επαναστάτη του λόγου που χαρακτηρίζεται από το πνεύμα και τη διάνοηση, σκιαγραφώντας το πρόσωπο του θυσιαστικού σφαγίου-θύματος ως μυθιστορηματικό υπερ-ήρωα· από την άλλη πλευρά, έχουμε τον καπετάν Δράκο ως οπαδό του πραγματικού κόσμου, επαναστάτη της δράσης που διακατέχεται από το σώμα και την ύλη, σκιαγραφώντας το άλλο πρόσωπο του φονικού, του θύτη ως ιστορικός ήρωας.

Ο παπα-Γιάνναρος αποτελεί σύμβολο της πνευματικής ύπαρξης και ο καπετάν Δράκος είναι το σύμβολο της πραγματικής ζωής· ο πατέρας και ο γιος, ο ιερέας και ο αντάρτης παλεύουν και οι δύο για μια υποκειμενική ειρήνευση της έντασης: ο ένας με το πνεύμα και ο άλλος με το αίμα, ο ένας με όπλο τον λόγο και ο άλλος με όπλο το ίδιο το όπλο.

Εισαγωγή

Το βιβλίο *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται* συγκαταλέγεται ανάμεσα στα πλέον γνωστά έργα του Νίκου Καζαντζάκη και εκδίδεται μεταπολεμικά ως ύμνος για τον αγώνα, την ανθρωπιά και την ελευθερία –σύμφωνα με τις γνήσιες καζαντζακικές φιλοσοφικές αναζητήσεις–, ενώ αποτελεί και αυτό μια από τις αφορμές για τις αλληπάλληλες διώξεις του συγγραφέα τόσο από την Πολιτεία όσο και από την Εκκλησία. *Ο Χριστός ξανασταυρώνεται* ανήκει στα έργα της ωριμότητας του μεγάλου κρητικού συγγραφέα και είναι ένα από τα πιο επιτυχημένα μυθιστορήματά του.

Ο συγγραφέας περιγράφει μυθιστορηματικά τον Εμφύλιο Πόλεμο, διά μέσου δύο έργων του: *Αδερφοφάδες* και *Χριστός ξανασταυρώνεται*. Στην προκειμένη περίπτωση έχουμε –πάλι– μια σταύρωση ενός κοινωνικού διαφωτιστή συνειδήσεων και ιδεών. Συνάμα με τις προφανείς αναφορές στον εμφύλιο ελληνικό αδερφοσπαραγμό, ο συγγραφέας συμπύρει ρητές αναφορές στη Μικρασιατική Καταστροφή με έμμεσους υπαινιγμούς στη Γερμανική Κατοχή.

Στο βιβλίο του ο Καζαντζάκης κατόρθωσε να δημιουργήσει ένα λογοτεχνικά μεταφορικό μυθιστόρημα που πηγάζει από την περιγραφεί των Παθών του Θεανθρώπου· ο *Χριστός ξανασταυρώνεται* αποτελεί ένα με επικά και ρεαλιστικά στοιχεία · το σύμβολο του ανθρώπου που καταδιώκεται και βασανίζεται, που θυσιάζεται και αγωνίζεται υπέρ του Ανθρώπου και της Ελευθερίας: τα Θεανθρώπινα Πάθη του Χριστού προσωποποιούνται μυθιστορηματικά στο πρόσωπο ενός νέου αγνού αγράμματου βοσκόπουλου –όπως είναι ο πρωταγωνιστής του έργου– ο οποίος κατορθώνει με ασκητική αγιότητα να προβάλλει την έννοια της ανθρωπιάς και της θυσίας ως σύμβολα διαρκούς δράσης και αέναης αναζήτησης.

Υπόθεση

Η πλοκή του μυθιστορήματος διαδραματίζεται στη Λυκόβρυση, ένα ελληνικό χωριό της Ανατολής. Στο χωριό αυτό υπάρχει ένα έθιμο σύμφωνα με το οποίο γίνεται κάθε επτά χρόνια η αναπαράσταση των Παθών του Χριστού. Ο παπα-Γρηγόρης με τους προεστούς επιλέγουν τα πρόσωπα που θα λάβουν μέρος: τον Χριστό θα υποδυθεί ο Μανολιός, ένας απλός βοσκός· τον Ιωάννη ο Μιχαήλ, ο γιος του άρχοντα Πατριαρχέα· τον Ιούδα ο Παναγιώταρος· τη Μαγδαληνή η χήρα Κατερίνα· τον Πέτρο ο Γιαννακός· τον Ιάκωβο ο Κωνσταντής.

Ήρωες

Πρωταγωνιστές της ιστορίας του Καζαντζάκη είναι ο Μανολιός και ο παπα-Γρηγόρης. Ο **Μανολιός**, ένα νέο παλικάρι ομορφούλικο και γλυκομίλητο που είναι αγράμματο βοσκόπουλο, παρουσιάζεται ως φορέας του Αγώνα και της Θυσίας υπερνικώντας κάθε ατομική φιλοδοξία και ανθρώπινο πάθος μεταποιείται σε έναν αγνό ασκητικό ήρωα που επιδιώκει την επικράτηση της κοινωνικής πρόνοιας και την ανάδειξη ενός “εξώ-ανθρώπινου” πάθους, που συνυφαίνεται από στοιχεία “υπερ-ανθρώπινα” και “θεο-ανθρώπινα”. Ο **παπα-Γρηγόρης**, που είναι ο εφημέριος του χωριού παρουσιάζεται ως φορέας της Αυθεντίας και της Εξουσίας, αποκαλύπτοντας μια μαχητική και επιθετική στάση που η εξουσιαστική του αρχή ορίζει και επιβάλλει. Η βασική σημασία του μυθιστορήματος βρίσκεται κυρίως στα πρόσωπα, στους στοχασμούς και στις δράσεις των δύο αυτών ηρώων που λειτουργούν ως ένα αντιθετικό ζεύγος ανθρώπων με έντονα στοιχεία λογοτεχνικά και συναισθηματικά.

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις II

Στον ένα πόλο βρίσκεται ο Μανολιός και στον άλλο πόλο βρίσκεται ο παπα-Γρηγόρης: στους δύο χαρακτήρες προσωποποιείται το καλό και το καλό, το δίκαιο και το άδικο, το ηθικό και το ανήθικο και πολλά άλλα αντιθετικά ζεύγη ασαφών εννοιών. Αναπαριστώντας το διπολικό συνεχές που περιγράφει τα στοιχεία των δύο βασικών ηρώων δημιουργείται το παρακάτω σχήμα:

Μανολιός

αγράμματος βοσκός
λαϊκή αρχή
χαρακτήρας προσφιλής
ασκητική αγιότητα
υπερ-ανθρώπινη συμπεριφορά
κοινωνική δράση
θυσία
αγγελικό πρόσωπο
καλό
ηθικό
λαϊκός ύφος

παπα-Γρηγόρης

γραμματιζόμενος ιερέας
εξουσιαστική αρχή
χαρακτήρας εχθρικός
φαρισαϊκή θρησκευτικότητα
υπο-ανθρώπινη συμπεριφορά
θρησκευτική δράση
προδοσία
δαιμονικό προσωπείο
κακό
ανήθικο
(ψευδο-)λόγιο (;) ύφος

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις II

Από τη μία πλευρά, έχουμε τον Μανολιό, έναν αγράμματο βοσκό, που εκφράζει τη λαϊκή αρχή, έχει χαρακτήρα προσφιλή και φανερώνει κυρίως μια ασκητική αγιότητα ως υπερ-ανθρώπινη συμπεριφορά, αναδεικνύοντας εξαιρετική κοινωνική δράση ενός ήρωα με πρόσωπο αγγελικό, καθώς προβάλλει ιδιαίτερα το νόημα της θυσίας και την έννοια του καλού και του ηθικού, ενώ εκφράζεται με λαϊκό ύφος· από την άλλη πλευρά, έχουμε τον παπα-Γρηγόρη, έναν γραμματιζόμενο ιερέα, που εκφράζει την εξουσιαστική αρχή, έχει χαρακτήρα εχθρικό και φανερώνει κυρίως μια φαρισαϊκή θρησκευτικότητα ως υπο-ανθρώπινη συμπεριφορά, αναδεικνύοντας φασιστική θρησκευτική δράση ενός ήρωα με προσωπίο δαιμονικό, καθώς προβάλλει ιδιαίτερα το νόημα της προδοσίας και την έννοια του κακού και του ανήθικου, ενώ εκφράζεται με (ψευδο-)λόγιο (;) ύφος.

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις III

Ο Μανολιός αποτελεί σύμβολο της ανθρώπινης αυτοθυσίας για το καλό και το δίκαιο ενώ ο παπα-Γρηγόρης είναι το σύμβολο της υπερεξουσίας του κακού και του άδικου. Οι αντρικοί χαρακτήρες του έργου, λοιπόν, παρουσιάζουν το ελληνικό αδερφοφάγωμα και τον εμφύλιο αλληλοσπαραγμό· μέσα από τις ιστορικά αντιτιθέμενες δράσεις και αντιδράσεις προβάλλεται με τρόπο λογοτεχνικά εξαιρετικό το νόημα της θυσίας ως αυτοδιάθεση και το νόημα της εξουσίας ως κατάχρησης.

Εισαγωγή

Το βιβλίο *Ο φτωχούλης του Θεού* συγκαταλέγεται ανάμεσα στα έργα της ωριμότητας του Νίκου Καζαντζάκη, τα οποία αποτελούν τη λογοτεχνική ταυτότητα του συγγραφέα τόσο στον ελλαδικό χώρο όσο και στο εξωτερικό. Το μυθιστόρημα εκδίδεται μεταπολεμικά ως ύμνος για την αγάπη, την αυτοθυσία και την ελευθερία –σύμφωνα με τις γνήσιες καζαντζακικές φιλοσοφικές αναζητήσεις. Ο συγγραφέας περιγράφει μυθιστορηματικά τη Ζωή και το Έργο του Αγίου Φραγκίσκου, τον Βίο και την Πολιτεία του Φραγκίσκου της Ασίζης, αναπλάθοντας τα γεγονότα και δημιουργώντας μια ιδιότυπη ποιητικά μυθιστορηματική βιογραφία του. Σύμφωνα με τον Bien, ο *Φτωχούλης του Θεού* είναι το τελευταίο ολοκληρωμένο λογοτεχνικό έργο του μεγάλου στοχαστή, αλλά και τελευταίος σημαντικός σταθμός της συγγραφικής του πορείας.

Στο βιβλίο του ο Καζαντζάκης κατόρθωσε να δημιουργήσει ένα λογοτεχνικά μυθιστόρημα που πηγάζει από την περιγραφή της Ζωής και του Έργου του Φραγκίσκου· ο *Φτωχούλης του Θεού* αποτελεί ένα έργο με ανθρώπινα στοιχεία, σύμβολα και πρότυπα· το σύμβολο του ανθρώπου που καταδιώκεται και βασανίζεται, που θυσιάζεται και αγωνίζεται υπέρ του Ανθρώπου της Αγάπης και της Ελευθερίας: το θεανθρώπινο έργο του Φραγκίσκου, αναπλάθεται μυθιστορηματικά, δημιουργώντας ένα βαθιά πνευματικό πόνημα και ταυτόχρονα ένα ασυνήθιστα ζωντανό και συναρπαστική ιστορία που προβάλλει την έννοια της αγάπης, της ανθρωπιάς και της θυσίας ως σύμβολα διαρκούς δράσης και αέναης αναζήτησης· η δομή του έργου του Νίκου Καζαντζάκη χαρακτηρίζεται από πλεονασματική αρτιότητα, ενώ τα έντονα συναισθήματα που διαποτίζουν τις περιγραφές και τα πρόσωπα του κειμένου, δημιουργούν σκηνές εξαιρετικές αξίας, τόσο από την άποψη της λογοτεχνίας, όσο και από την άποψη της γενικότερης διδασκαλίας ιδεών και ιδανικών της μυθιστορίας.

Υπόθεση

Στο βιβλίο *Ο φτωχούλης του Θεού* περιγράφεται η μυθιστορηματική βιογραφία του Αγίου Φραγκίσκου της Ασίζης. Ο Φραγκίσκος της Ασίζης (1181-1226) αποτελεί ένα πραγματικό πρόσωπο της Καθολικής εκκλησίας· είναι ένα πλούσιο αρχοντόπουλο, γιος του Πέτρου Μπερναρντόνε από την Ασίζη, που αφήνει την οικογένειά του, αφιερώνεται στον Θεό και ιδρύει το Τάγμα των Φραγκισκανών μοναχών.

Ήρωες

Πρωταγωνιστής της ιστορίας του Καζαντζάκη είναι φυσικά ο **άγιος Φραγκίσκος**: ο Φραγκίσκος είναι ένα πλούσιο αρχοντόπουλο, γιος του Πέτρου Μπερναρντόνε από την Ασίζη, που αφήνει την οικογένειά του, αφιερώνεται στον Θεό· στο πρόσωπο του Φραγκίσκου, ο συγγραφέας ανακαλύπτει έναν ασκητικό ερημίτη, έναν πραγματικό άνθρωπο, που αδιαφορεί για τα επίγεια αγαθά, τον πλούτο και τις απολαύσεις της ζωής, και που ενδιαφέρεται για τα θεϊκά υπερουράνια αγαθά, αναζητώντας έστω ανέλπιστα τον Θεό.

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις I

Ο κεντρικός χαρακτήρας του μυθιστορήματος είναι ο άγιος Φραγκίσκος, ο οποίος ήταν γόνος μιας εύπορης οικογένειας της Ασίζης· στο καζαντζακικό έργο ο Φραγκίσκος αποκτά μια έντονη δυική φύση μια ιδιαίτερη δισδιάστατη ύπαρξη: παλεύει να επικρατήσει ανάμεσα στις ανθρώπινες αδυναμίες και στις θεϊκές προσταγές. Συγκεκριμένα, η εσωτερική σύγκρουση του Φραγκίσκου διαφαίνεται τη στιγμή που περιγράφει τις συμβουλές του πατέρα και της μητέρας του: «Αιώνια παλεύουν μέσα μου οι δυο τους· όλη μου η ζωή, μάθε, είναι το πάλεμα αυτό· μπορεί να παίρνουν διαφορετικά ονόματα –Θεός και Σατανάς, πνέμα και σάρκα, καλό και κακό, φως και σκοτάδι, όμως πάντα είναι η μάνα μου κι ο κύρης. Ο πατέρας μου μέσα μου φωνάζει: “Κέρδισε, πλούτισε, δώσε χρυσάφι, αγόρασε οικόσημο, γίνου άρχοντας· μονάχα ο πλούσιος κι ο άρχοντας αξίζουν στον κόσμο να ζουν. Μην είσαι καλός, χάθηκες· ένα δόντι να σου σπάζουν, μασέλα να τσακίζεις· μη ζητάς να σε αγαπούν μα να σε φοβούνται· μη συχωρνάς, χτύπα!”

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις II

Κι η μάνα, τρέμει μέσα μου η φωνή της, μου λέει σιγά, φοβισμένα, μην την ακούσει ο κύρης: “Να ’σαι καλός, Φραγκίσκο μου, να ’χεις την ευχή μου· ν’ αγαπάς τους φτωχούς, τους ταπεινούς, τους αδικημένους· σου ’καμαν κακό; Συχώρνα!” Παλεύουν μέσα μου η μάνα μου κι ο κύρης, κι όλη μου τη ζωή μάχουμαι να τους φιλιώσω· μα δε φιλιώνουν· δε φιλιώνουν, φράτε Λεόνε, και γι’ αυτό υποφέρω». Όπως διαφαίνεται στο προηγούμενο απόσπασμα στο πρόσωπο του Φραγκίτσου συγκεντρώνεται η δυικότητα της καζαντζακική σκέψη ως μια διπολική συμπεριφορά σκέψεων και δράσεων, η οποία παρουσιάζεται διά μέσου της εσωτερικής πάλης και του ψυχολογικού αγώνα του βασικού χαρακτήρα του έργου. Στον ένα πόλο βρίσκεται ο Φραγκίσκος ως άνθρωπος και στον άλλο πόλο βρίσκεται ο Φραγκίσκος ως άγιος: στον ίδιο ήρωα του ενυπάρχουν ο πειρασμός της ανθρωπότητας και η αποστολή της αγιότητας.

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις III

Αναπαριστώντας το διπολικό συνεχές που περιγράφει τα αντιθετικά στοιχεία του Φραγκίσκου ως δύο πρόσωπα δημιουργείται το παρακάτω σχήμα:

Φραγκίσκος

Άνθρωπος
θητή φύση
ανθρώπινη απόλαυση
ανθρώπινη συμπεριφορά
αδυναμία
ύλη
σάρκα
θάνατος
συμβουλές πατέρα
πλούτος
κακό
φόβος

Φραγκίσκος

Άγιος
αθάνατη φύση
θεική αποστολή
υπερ-ανθρώπινη συμπεριφορά
δύναμη
πνεύμα
ψυχή
αθανασία
συμβουλές μητέρας
αυτάρκεια
καλό
αγάπη

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις IV

Από τη μία πλευρά, έχουμε τον Φραγκίσκο, ως Άνθρωπο, που αποκαλύπτεται η θνητή φύση του για την ανθρώπινη απόλαυση με ανθρώπινη συμπεριφορά, προβάλλοντας την αδυναμία της Ύλης και της Σάρκας προς το θάνατο, καθώς αναδεικνύονται οι συμβουλές του πατέρα του για απόκτηση πλούτου και επικράτηση του Κακού και του Φόβου· από την άλλη πλευρά, έχουμε τον Φραγκίσκο, ως Άγιο, που αποκαλύπτεται η αθάνατη φύση του για τη θεϊκή αποστολή με υπερ-ανθρώπινη συμπεριφορά, προβάλλοντας τη δύναμη του Πνεύματος και της Ψυχής προς την αθανασία, καθώς αναδεικνύονται οι συμβουλές της μητέρας του για απόκτηση αυτάρκειας και επικράτηση του Καλού και της Αγάπης.

Εισαγωγή

Το βιβλίο *Ο τελευταίος πειρασμός* συγκαταλέγεται ανάμεσα στα πλέον γνωστά έργα του Νίκου Καζαντζάκη και εκδίδεται μεταπολεμικά ως ύμνος για τον αγώνα, τη θυσία και την ελευθερία – σύμφωνα με τις γνήσιες καζαντζακικές φιλοσοφικές αναζητήσεις–, ενώ αποτελεί και αυτό μια από τις αφορμές για τις αλληπάλληλες διώξεις του συγγραφέα τόσο από την Πολιτεία όσο και από την Εκκλησία. Ο *Τελευταίος πειρασμός* ανήκει στα έργα της ωριμότητας του μεγάλου κρητικού συγγραφέα και είναι ένα από τα κορυφαία μυθιστορήματά του.

Ο συγγραφέας περιγράφει μυθιστορηματικά την πορεία του Ιησού, τον Βίο και την Πολιτεία του Χριστού, αναπλάθοντας τα γεγονότα όπως εξιστορούνται στα ευαγγελικά κείμενα και δημιουργώντας μια ιδιότυπη ποιητική εξομολόγηση του Ιησού Χριστού.

Ο *Τελευταίος πειρασμός* αποτελεί ένα έργο με επικά και βιβλικά στοιχεία, τα οποία προσομοιάζουν με αρχαία ελληνικά σύμβολα και πρότυπα· το σύμβολο του ανθρώπου που καταδιώκεται και βασανίζεται, που θυσιάζεται και αγωνίζεται υπέρ του Ανθρώπου και της Ελευθερίας: το Θεανθρώπινο Πάθος του Χριστού, της Θείας Σταύρωσης, αναπλάθεται μυθιστορηματικά, δημιουργώντας ένα βαθιά πνευματικό πόνημα και ταυτόχρονα μια συναρπαστική ιστορία που προβάλλει την έννοια της ανθρωπιάς και της θυσίας ως σύμβολα διαρκούς δράσης και αέναης αναζήτησης.

Υπόθεση

Στο βιβλίο περιγράφεται το πρόσωπο του ανθρώπου που συνεχώς βασανίζεται και αδιάκοπα αγωνίζεται, και καθώς θυσιάζεται κατά κάποιο τρόπο επιδιώκεται η ελευθερία οποιασδήποτε υφής και οποιουδήποτε ύφους: πνευματική, σωματική, ιδεολογική, κοινωνική, πολιτική και κάθε άλλη. Ουσιαστικά η υπόθεση του έργου αποτελεί έναν αναστοχασμό σχετικά με την ανθρώπινη φύση του Ιησού, αναδιπλώνοντας και παραλλάσσοντας το θρησκευτικό θέμα με τη βοήθεια της φαντασίας και του ονείρου.

Η πλοκή του μυθιστορήματος διαδραματίζεται στη Ιουδαία και η αφήγηση της ιστορίας εστιάζεται στα τελευταία χρόνια της ζωής του Ιησού.

Ήρωες

Πρωταγωνιστές της ιστορίας του Καζαντζάκη είναι ο Ιησούς, ο Ιούδας και η Μαρία η Μαγδαληνή. Ο **Ιησούς Χριστός** παρουσιάζεται ως υιός του ανθρώπου και υιός του θεού, αναδεικνύοντας μια άλλη διάσταση στη θεανθρώπινη φύση του.

Ο **Ιούδας** παρουσιάζεται ως όργανο προδοσίας αλλά και εργαλείο λύτρωσης. Τέλος, η **Μαρία η Μαγδαληνή** παρουσιάζεται ως απαγορευμένη σχέση, αλλά και ως αντικείμενο επιθυμίας. Η βασική σημασία του μυθιστορήματος βρίσκεται κυρίως στα πρόσωπα, στους στοχασμούς και στις δράσεις των ηρώων αυτών που λειτουργούν αντιθετικές δράσεις και αντιδράσεις με έντονα στοιχεία λογοτεχνικά και συναισθηματικά.

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις I

Ο κεντρικός χαρακτήρας του μυθιστορήματος είναι ο Ιησούς Χριστός, ο οποίος ήταν –σύμφωνα με τη δογματική θέση και παράδοση της Ορθόδοξης Εκκλησίας– Θεός και άνθρωπος, Θεάνθρωπος· στο καζαντζακικό έργο ο Ιησούς Χριστός δεν χάνει ούτε τη δυική του φύση ούτε τη δισδιάστατη του ύπαρξη: τουναντίον περιγράφονται πιο έντονα η ανθρώπινη αδυναμία του και η θεϊκή αποστολή του. Για τον λόγο αυτόν στο πρόσωπο του Χριστού συγκεντρώνεται η δυικότητα της καζαντζακική σκέψη ως μια διπολική συμπεριφορά αντιδράσεων. Στον ένα πόλο βρίσκεται ο Χριστός ως άνθρωπος και στον άλλο πόλο βρίσκεται ο Ιησούς ως θεός: στους δύο χαρακτήρες του ήρωα του Χριστού προσωποποιείται η αμαρτία του πειρασμού και η αποστολή της σωτηρίας.

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις II

Αναπαριστώντας το διπολικό συνεχές που περιγράφει τα αντιθετικά στοιχεία του Ιησού Χριστού ως δύο εννοιολογικά πρόσωπα δημιουργείται το παρακάτω σχήμα:

Χριστός

Υιός Ανθρώπου (Ιωσήφ)
 θνητή φύση
 ανθρώπινο πρόσωπο
 ανθρώπινη συμπεριφορά
 πραγματικός κόσμος
 αμαρτωλός
 αδυναμία
 ύλη
 σάρκα
 θάνατος
 ανθρώπινη θνητότητα

Ιησούς

Υιός Θεού (Πατέρα)
 αθάνατη φύση
 θεϊκό προσωπείο
 υπερ-ανθρώπινη συμπεριφορά
 θείος κόσμος
 αναμάρτητος
 δύναμη
 πνεύμα
 ψυχή
 αθανασία
 θεϊκή αιωνιότητα

Λογοτεχνικές προσεγγίσεις III

Από τη μία πλευρά, έχουμε τον Χριστό, τον Υιό του Ανθρώπου, που έχει θνητή φύση με ανθρώπινο πρόσωπο και ανθρώπινη συμπεριφορά, εκφράζοντας τον πραγματικό κόσμο και προβάλλοντας την αδυναμία της Ύλης και της Σάρκας προς το θάνατο, καθώς αναδεικνύει την ανθρώπινη θνητότητα· από την άλλη πλευρά, έχουμε τον Ιησού, τον Υιό του Θεού, που έχει αθάνατη φύση με θεϊκό προσωπείο και υπερ-ανθρώπινη συμπεριφορά, εκφράζοντας τον θείο κόσμο και προβάλλοντας τη δύναμη του Πνεύματος και της Ψυχής προς την αθανασία, καθώς αναδεικνύει την θεϊκή αιωνιότητα.

Τόπος

– Μυθιστορηματικός χώρος –

Καπετάν Μιχάλης:

Ο τόπος είναι η Κρήτη και μάλιστα το Μεγάλο Κάστρο

Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά:

Ο τόπος είναι η Κρήτη και μάλιστα μια παραλία που στήνεται μια επιχείρηση εξόρυξης λιγνίτη

Αδερφοφάδες:

Ο τόπος είναι η Ήπειρος και μάλιστα ένα απομονωμένο (πλαστό) χωριό με το όνομα Κάστελος, που βρίσκεται πάνω από την πεδιάδα που οδηγεί στα Ιωάννινα, ενώ η Αετοράχη, το βουνό στο οποίο κατέφυγαν οι αντάρτες, είναι πραγματικό μέρος

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Η Αετοράχη πρόκειται για μια οροσειρά που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο στρατηγικής σημασίας πεδιάδες. Το ύψος της είναι γύρω στα 900 μέτρα και βρίσκεται 10 με 20 χιλιόμετρα νότια των Ιωαννίνων. Το βουνό είναι διάσημο γιατί εκεί έγινε η μάχη του Μπιζανίου κατά τη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου. Είναι, επίσης, πολύ πιθανό να υπηρέτησε εκεί και ο ίδιος ο Καζαντζάκης τον Νοέμβριο-Δεκέμβριο του 1912.

Τόπος

– Μυθιστορηματικός χώρος –

Ο Χριστός ξανασταυρώνεται

Ο τόπος είναι ένα τουρκοκρατούμενο πλούσιο κεφαλοχώρι, που ονομάζεται Λυκόβρυση και βρίσκεται στη Μικρά Ασία

Ο φτωχούλης του Θεού:

Ο τόπος είναι οι τόποι που επισκέφτηκε ο Φραγκίσκος και κυρίως η Ασίζη

Ο τελευταίος πειρασμός:

Ο τόπος είναι οι τόποι που επισκέφτηκε ο Χριστός και κυρίως το Ισραήλ

Μοτίβα

– Λογοτεχνικά στοιχεία –

Ζωικός κόσμος

Πεταλούδα

Μεταξοσκούληκας

Χελιδονόψαρο

... Μέλισσα, Τίγρης κá.

Φυτικός κόσμος:

Τριανταφυλλιά

Αμυγδαλιά

Τσουκνίδα

Μοτίβα

Αναφορά στον Γκρέκο

Τρία πλάσματα του Θεού πάντα με μαύλιζαν κι ένιωθα μαζί τους μια μυστική ενότητα· σαν σύμβολα μου φάνταζαν πάντα και συμβόλιζαν την πορεία της ψυχής μου: το σκουλήκι που γίνεται πεταλούδα, το χελιδονόψαρο που τινάζεται από τα νερά μοχτώντας να ξεπεράσει τη φύση του, κι ο μεταξοσκούληκας που κάνει το σπλάχνο του μετάξι. Πόσο χάρηκα δε λέγεται όταν πρωτόδα στις χρυσές φλωροζυγαριές, που βρέθηκαν στους μυκηναϊκούς τάφους, σ' ένα παλάγκι χαραγμένο ένα σκουλήκι και στο άλλο μια πεταλούδα· χωρίς άλλο, σύμβολα παρμένα από την Κρήτη. Η λαχτάρα του σκουληκιού να γίνει πεταλούδα στάθηκε για μένα πάντα το πιο επιτακτικό και συνάμα το πιο νόμιμο χρέος του σκουληκιού και του ανθρώπου. να σε κάμει ο Θεός σκουλήκι, κι εσύ με τον αγώνα σου να γίνεις πεταλούδα.

Μοτίβα

Όμοια χαρά και συγκίνηση δοκίμασα όταν είδα στις τοιχογραφίες της Κνωσού το χελιδονόψαρο να έχει κάμει φτερά και να πετιέται απάνω από τη θάλασσα. Ένωσα την ταυτότητά μου με τους πανάρχαιους προγόνους, ακολουθούσα, ύστερα από χιλιάδες χρόνια, πιστός τ' αχνάρια τους και μετουσίωνα κι εγώ το χρώμα της Κρήτης σε φτερούγα.

Και μια φορά είδα σ' ένα ελληνικό νησί –είδα, ή μπας κι ονειρεύτηκα πως είδα;– μέσα σ' ένα εξοχικό παρεκκλήσι το κόνισμα της Παναγίας και του 'χαν ταιριάζει οι πιστοί κορνίζα από αγκάθια κι είχαν σκορπίσει απάνω μεταξόσπορο· κι ο μεταξόσπορος άνοιξε, βγήκαν τα μικρά θαματοουργά σκουληκάκια και τα τάζαν κάθε μέρα με φύλλα της μουριάς... Τη μέρα που είδα το κόνισμα, τα σκουλήκια είχαν τελέψει το χρέος τους, είχαν μετουσιώσει τα φύλλα της μουριάς και τα 'χαν κάμει μετάξι, κι η Παναγία ήταν κορνιζαρισμένη με κάτασπρα κουκούλια.

Μοτίβα

Αχ, να μπορούσα να 'μενα μπροστά της, συλλογίζουμουν, ως την άνοιξη, να δω τα κουκούλια ν' ανοίγουν και να περικυκλώνουν τη Μητέρα του Θεού οι κάτασπρες χνουδωτές πεταλούδες, οι ψυχές, όπως τις λέει ο λαός, με τα μικροσκοπικά γυαλιστερά ματάκια!.. Ένας πιστός χριστιανός θα μου 'λεγε:

«Δεν ήταν όνειρο που είδες, δεν ήταν σκουλήκια, εμείς είμαστε, οι άνθρωποι. Άμα τελέψουμε το χρέος μας απάνω στη γης, θα μπούμε στους τάφους και θα βγούμε από κει ψυχές να φτερουγίζουμε αιώνια γύρα από τη Μάνα του Θεού. Ο Θεός μας έδωσε μάτια και βλέπουμε, μας έστειλε το σκουλήκι και μας δείχνει το δρόμο, ταραάζεται μια στιγμή η καρδιά μας, βλέποντας τ' αγία προφητικά σύμβολα, μα δεν τολμούμε να πάμε πιο πέρα, να πιστέψουμε και να μετατρέψουμε την ελπίδα σε βεβαιότητα».

Διαχρονικότητα του συγγραφικού έργου του Καζαντζάκη

Ο Καζαντζάκης αποτέλεσε μια σπουδαία μορφή των νεοελληνικών γραμμάτων. Είναι χαρακτηριστικό ότι κατάφερε να αναδείξει με εξαιρετικό τρόπο τόσο τον ιδιοσυγκρασιακό του χαρακτήρα που αποτυπώνεται αδιαμφισβήτητα στο λεξιλόγιο και στα χαρακτηριστικά της εργογραφίας του όσο και την προσωπική του συγγραφική σφραγίδα, το ατομικό του υφολογικό αποτύπωμα. Η καζαντζακική του παθημασιά δεν εγκλωβίστηκε στα όρια του ελλαδικού χώρου αλλά προσπέρασε τα σύνορα και ανέδειξε την οικουμενικότητα του συγγραφικού του ταλέντου.

Ο λόγος του Καζαντζάκη αναγεννιέται στη διάρκεια του 21ου αιώνα ως ένας βαθιά στοχαστικός φιλοσοφικός λόγος με έντονο θεολογικά υπαρξιακό υπόβαθρο. Ο λόγος του δίνει αξία στην πρόσκαιρη κακοτυχία των καιρών αναδεικνύοντας τη διαχρονικότητα των διανοημάτων και των νοημάτων των ιδεών του. Ο Καζαντζάκης αποτελεί ή μπορεί να αποτελέσει την πνευματική ελπίδα για την πραγματική αναγέννηση των γραμμάτων και των τεχνών, του πολιτιστικού αισθήματος κάθε ανθρώπου που νιώθει ιδεολογική απογοήτευση.

Ο Νίκος Καζαντζάκης είναι ένας από τους πιο διαχρονικούς Νεοέλληνες συγγραφείς. Έχει ένα πλούσιο και πολύπλευρο συγγραφικό έργο, καθώς είναι ένας από τους ελάχιστους συγγραφείς, σε ελληνική ή παγκόσμια κλίμακα, που ασχολήθηκε με όλα τα λογοτεχνικά είδη: μυθιστόρημα, ποίηση, δοκίμιο, ταξιδιωτική διήγηση, θέατρο, παιδικά βιβλία, κινηματογραφικά σενάρια, μεταφράσεις, αλληλογραφία. Κατόρθωσε να ξεπεράσει τα σύνορα της χώρας του και να γίνει ένας συγγραφέας με οικουμενικό χαρακτήρα ξεδιπλώνοντας ένα συγγραφικό ταλέντο παγκόσμιας εμβέλειας, γνωστό και στις πέντε ηπείρους.

Καταληκτικά, το φαινόμενο “Καζαντζάκης” εντυπωσιάζει, αφενός, για την ποικιλία των ενδιαφερόντων του και τον όγκο της συγγραφικής παραγωγής, και αφετέρου για την απήχηση του έργου του, τόσο στην παγκόσμια διάστασή της, όσο και στη μεγάλη χρονική διάρκειά της· ίσως να πρόκειται από τις σπάνιες περιπτώσεις ελλήνων συγγραφέων που η ζωή και το έργο του συνεχίζουν αδιάκοπα με αυξανόμενη γεωμετρική πρόοδο να προκαλούν το μεγάλο ενδιαφέρον των αναγνωστών και των μελετητών του αιώνα μας._

ΣΑΣ
ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΠΟΛΥ
ΓΙΑ ΤΗΝ
ΠΡΟΣΟΧΗ
ΣΑΣ...

nikosmathious@gmail.com

Νίκος Μαθιουδάκης

*Διδάκτορας
εφαρμοσμένης γλωσσολογίας
& λογοτεχνικής υφολογίας*

*Επιστημονικός σύμβουλος
Εκδόσεων Καζαντζάκη*

